

Людмила УГЛЯЙ,

викладач кафедри міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) lv_uhlyay@mail.ru

Іван ЗИМОМРЯ,

доктор філологічних наук, в.о. завідувача кафедри теорії та практики перекладу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», професор кафедри
германських мов та перекладознавства Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка (Україна, Ужгород-Дрогобич) zimok@ukr.net

РОЛЬ ОБРАЗУ «ДІМ» У ХУДОЖНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ТОНІ МОРРИСОН

У статті досліджується природа й семантична наповненість образу «дім» у прозовій творчості Тоні Моррісон. Парадигма образу «дім» розглядається крізь призму психологізму.

Ключові слова: проза Тоні Моррісон, афро-американська література, образ, мотив, психологізм.
Лім. 11.

Ludmyla UHLYAY,

lecturer of International Communications Department Tourism and International
Communications Faculty SHEU «Uzhhorod National University»
(Ukraine, Uzhhorod) lv_uhlyay@mail.ru

Ivan ZYOMRYA,

Dr hab in Philology, a. d. Head of Translation Theory and Practice Department,
SHEU «Uzhhorod National University»,
professor of Germanic Languages and Translation Department, Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University (Ukraine, Uzhhorod-Drohobych) zimok@ukr.net

THE ROLE OF IMAGE OF «HOUSE» IN THE ARTISTIC CONCEPTION OF TONI MORRISON

The investigation is devoted to research the sense and structure of image of the house in the prose of Toni Morrison. The paradigm of image of house is examined through the prism of the psychologism.

Key words: Toni Morrison's prose, Afro-American literature, image, motif, psychologism.
Ref. 11.

Людмила УГЛЯЙ,

преподаватель кафедры международных коммуникаций факультета туризма и
международных коммуникаций ГБУЗ «Ужгородский национальный университет»
(Украина, Ужгород) lv_uhlyay@mail.ru

Іван ЗИМОМРЯ,

доктор филологических наук, и.о. заведующего кафедрой теории и практики
перевода ГБУЗ «Ужгородский национальный университет», профессор кафедры
германских языков и переводоведения Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко (Украина, Ужгород-Дрогобыч) zimok@ukr.net

РОЛЬ ОБРАЗА «ДОМ» В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КОНЦЕПЦИИ ТОНИ МОРРИСОН

В статтє исследується природа и семантическая наполненность образа «дом» в прозовом творчестве Тони Моррисон. Парадигма образа «дом» рассматривается сквозь призму психологизма.

Ключевые слова: проза Тони Моррисон, афро-американская литература, образ, мотив, психологизм.

Лит. 11.

Постановка проблеми. Мистецтво й література відображають життя в формі образів, тобто використовують конкретні одиничні предмети, явища, події, що несуть у собі окреслене узагальнення [1, 5]. У своїй творчості афро-американська письменниця Тоні Моррісон звертається до прихованих аспектів життя людини, зокрема, до особливостей людської поведінки в умовах замкнутого простору чи кризової ситуації. Йдеться про ознаки психологізму її прози, який постає способом побудови образів, з одного боку, та осмислення певного життєвого характеру. Це зумовлює той факт, що художні образи Тоні Моррісон глибоко символічні та репрезентативні. Відтак їхня рецепція передбачає, сказати б, своєрідне «розшифрування метафори». У свою чергу, портрети персонажів авторки роману «Улюблена» наповнені психологічними художніми деталями, які вимальовують читачеві їхній внутрішній світ за допомогою окремих душевних рухів – думок, почуттів, переживань, бажань. Психологічне зображення характерів у прозі Тоні Моррісон відбувається двома шляхами: а) «зсередини» – шляхом художнього пізнання внутрішнього світу дійових осіб за допомогою внутрішнього мовлення, образів пам'яті та уяви; та б) «ззовні» – шляхом психологічної інтерпретації авторкою виразних особливостей мовлення, мовної поведінки, міміки та інших засобів зовнішніх проявів психіки.

Аналіз досліджень. Новаторська творчість Тоні Моррісон стала предметом наукових досліджень широкого кола зарубіжних та українських літературознавців. Так, психологічний аналіз прозових текстів Тоні Моррісон та їхніх образних елементів здійснили Л. Білоножко, С. Ларрік, М. Ленг, І. Осейджи, Г. Уезерз. Проте в українському літературознавстві досі відсутнє дослідження, в якому художня спадщина Тоні Моррісон розглядалася б крізь призму психологізму. Цим пояснюється актуальність аналізованої проблематики.

Мета статті полягає в осмисленні ролі образу «дім» у художній концепції Тоні Моррісон.

Виклад основного матеріалу. Система образів, створена Тоні Моррісон, відображає її суб'єктивне ставлення до висвітлюваних подій та включає реципієнта в процес розвитку сюжетної лінії. Романи письменниці – це самотутнє відображення реальних історичних подій у США, а також індивідуальних історій афро-американців та їхніх родин. У цьому плані одним із стрижневих елементів у художній концепції Тоні Моррісон є образ «дому». Американський літературознавець Туайр Валкейкарі у статті «Після Едему: конструкти дому, будинку та расової відмінності в романі Тоні Моррісон «Милосердя» («After Eden: Constructs of Home, House and Racial Difference in Toni Morrison's *A Mercy*», 2014) аргументовано вказує на різницю між поняттями «дім» та «будинок». Перше з них має на увазі сім'ю, місце проживання або народження, а також більш абстрактний та геополітичний сенс [9, 107–108]. Поняття «будинок» протиставлене попередньому і розуміється як володіння певними матеріальними благами (будинком, мастком тощо). Дійсно, попри схожість понять «будинок» і «дім» у такій їхній характеристиці, як місце проживання, вони суттєво різняться між собою. Саме поняття

«дім» охоплює дані про місце проживання з сім'єю у сприятливій атмосфері. Натомість Тоні Моррісон авторка нерідко називає у своїх творах домом місце, де героям вкрай незатишно. Це стосується передусім роману «Улюблена» («Beloved»): «Рідний дім» – плантація для утримання і праці рабів; будинок № 124 – дім сім'ї Сагз із пануючим у ньому привидом. Іронія назви «Рідного дому» полягає, власне, в його відсутності. Пол Ді згадує, що «Рідний дім» насправді ніколи не був отчим порогом: «It wasn't sweet and it sure wasn't home» [5, 14] / «Він не був рідним і аж ніяк не домом». Бо ж поняття «дім» передбачає сімейний затишок та добробут, чого не мали раби на плантації, яких тримали в якості робочої сили, власне, як худобу. Там минали найгірші дні їхнього нестерпного життя, яке було спричинене непосильною працею й невимовними стражданнями. «Рідний дім» був трагічною утопією плантатора Джона Гарнера, який намагався збудувати «ідеальний» устрій в умовах дистопічного рабовласницького суспільства з його брутальністю та дегуманізацією [8, 77].

«Рідний дім» – повна протилежність поняття «дім». Вирвані з рідного середовища і переміщені на плантації, раби назавжди залишалися духовними сиротами, як і їхні нащадки, яких так само перепродавали та знеособлювали. Уособлюючи рабство загалом, «Рідний дім» втілює утопічні процеси творення «ідеального» рабовласницького суспільства плантаторами типу Містера Гарнера. Це – пам'ять про той досвід, який потрібно переосмислити заради уникнення такого в майбутньому.

У згаданому романі для протагоністів, яким вдалося втекти з плантаторського господарства «Рідний дім», домом стає будинок під номером 124 на околиці містечка Цинциннаті штату Огайо. Там мешкала Бебі Сагз, яку її син Галле викупив з рабства. Свій будинок вона отримала в користування від аболіціоніста Едварда Бодуїна в обмін на працю. Будинок постає зв'язуючою ланкою між відчуттям часу письменниці та часом розгортання подій у романі. Наведені у творі характеристики будинку та його невизначений статус налаштовують реципієнта на насторожене сприймання інформації про його мешканців: «124 WAS SPITEFUL. Full of a baby's venom [...] the gray and white house on Bluestone Road. It didn't have a number then, because Cincinnati didn't stretch that far» [5, 3] / «124 БУВ ЗЛІСНИМ. Наповнений дитячою злістю [...] сіро-білий будинок на Блустоун Роуд. Тоді він ще не мав номера, бо Цинциннаті не простягався так далеко».

Примітним є перше речення, яке відкриває роман. На ньому авторка акцентує увагу за допомогою особливого шрифту. Його зміст налаштовує реципієнта на песимістичний настрій. Цьому сприяє і сіро-біле забарвлення будинку, зважаючи на той факт, що обидва кольори несуть негативне змістове навантаження. Особливо це стосується білого кольору, який з-під пера Тоні Моррісон постає втіленням демонічного світу білих американців. Сірий колір є проміжним між білим і чорним, власне, як і ідентичність афро-американців, які перестали бути чистокровними африканцями внаслідок примусового кровозмішання з білими агресорами та існування в їхній системі цінностей. Тому вони мають невизначену подвійну ідентичність, а відтак – приречені на вічні пошуки власного «Я».

Будинок № 124 має кілька просторів. Це стає зрозумілим зі спостереження Стемпа Пейда, який там побував. Знаючи про те, що там проживають тільки Сета з дітьми, він був здивований, коли почув багато інших голосів, які лунали невідомо звідки. Чоловік вирішив, що це голоси померлих Бебі Сагз та дочки Сети. Пол Ді теж чув голоси. Це – голоси постраждалих унаслідок рабства мільйонів африканців та афро-американців. Саме їм Тоні Моррісон присвятила роман «Улюблена», про що вона згадує в епіграфі твору [4, 109]. Таким чином, письменниця створює в будинку Сети простір для існу-

вання афро-американської сім'ї та вимір, в якому панує дух трауру за тими, хто загинув через безчинства білих рабовласників. Вимір потойбіччя став джерелом для появи Улюбленої, яка прийшла в реальний світ із небуття, щоб представляти образи померлих африканців та афро-американців. Таке поєднання реального та ірреального наповнює роман «Улюблена» елементами магічного реалізму.

Таким чином, ферма, названа Містером Гарнером «Рідний дім», з одного боку, та будинок під номером 124 на Блустоун Роуд – з іншого, характеризуються протилежними якостями. У першому «домі» герої не мали права розпоряджатися власним життям, бо були рабами – власністю білих багатіїв. Натомість у другому, де протагоністи оселилися після втечі, вони теоретично здобули омріяну свободу, але їхня свідомість була все ще залежною від минулого. Герої існували у страхові бути спійманими, повернутими в рабство. Вони жили, керуючись цим страхом і репресованими спогадами, що зумовлювало їхню подальшу діяльність. Отже, фізична свобода обмежувалась ментальною залежністю, а це, у свою чергу, стояло на шляху до повноцінного вільного буття. Обидва простори перебування героїв не забезпечували того затишку й сімейного комфорту, які б могли дозволити вважати їх домом. Лише після зникнення привида Улюбленої за допомогою обряду екзорцизму, проведеного жіночою спільнотою містечка, мешканці будинку № 124 змогли зітхнути з полегшенням. Тільки повторно переживши жахи рабства, зокрема з огляду на страх опинитися об'єктом насильства та біль від втрати рідних, та переосмисливши минуле у ключі сучасності і нових перспектив, герої змогли налагодити взаємовідносини на якісно новому рівні. Саме духовне відродження та створення сприятливої атмосфери наповнили будинок сім'ї Сагз якостями справжнього дому, в якому Сеті, Денвер та Полу Ді отримали можливість затишно жити.

Образ дому прослідковується і в таких романах Тоні Моррісон, як «Рай» і «Дім». У першому зображено кілька етапів створення афро-американцями місця, яке б вони могли називати домом після численних спроб знайти прихисток від соціальної несправедливості та расистських утисків. Проте їхня спроба влаштувати свій рай шоразу зазнавала невдачі. Їм вдалося відокремитись від суспільства білих, але не від власної свідомості, в якій закріпилися ненависть та жадова помсти. Лідери містечка Рубі, які створили місто виключно для чорношкірих, сповідують расистські принципи тих, кого ненавиділи за політику сегрегації. В їхній общині запанував прогресуючий «чорний» націоналізм. Натомість жінки, які оселилися в покинутому монастирі на околиці містечка Рубі, знайшли там справжній дім. На чолі з Конні, старійшиною новоствореної спільноти, жінки безкорисливо допомагають одна одній та працюють на спільне благо (займаються землеробством, щоб мати можливість самостійно прогодувати самих себе; проводять психологічні вправи, які допомагають їм лікувати душевні рани). Кожна з них має скалічену душу, але спільна фізична праця, духовні пріоритети, відкидання будь-яких утисків (расових, патріархальних, кримінальних, релігійних) сприяють регенерації їхньої свідомості. Жінки змогли віднайти в собі власне «Я», не підконтрольне нікому, крім них самих [6, 20]. Тоні Моррісон навмисно протиставляє демократичну жіночу общину та патріархальний лад Рубі, щоб наочно показати читачеві неспроможність до прогресу та приреченість на деградацію тих, хто не бажає позбутися соціальних усталених норм, обмежуючих свідомість.

Концепт дому у прозі Тоні Моррісон тісно пов'язаний з темою сирітства. Її герої часто стають знедоленими через втрату дому чи сім'ї [9, 110]. Відтак, герої змушені називати домом не те місце, де живуть близькі і рідні, які люблять один одного і дбають один про одного найкращим чином, де затишно й надійно, а місце, сповнене страж-

дань і марної надії, де їм доводиться жити не за покликом серця, а з почуття безвиході. Опинившись на самоті зі своїми проблемами, вони прагнуть знайти вихід із кризової ситуації. В епіграфі до роману «Дім» Тоні Моррісон підкреслює те відчуття розпачу, яке переслідує її протагоністів. Епіграф, власне, передбачає зв'язок з відсутнім, а його прочитання – переживання досвіду втрати [11, 74]: «Whose house is this? Whose night keeps out the light in here? Say, who owns this house? It's not mine. I dreamed another, sweeter, brighter with a view of lakes crossed in painted boats; of fields as arms open for me. This house is strange. Its shadows lie. Say, tell me, why does its lock fit my key?» [5, 1] / «Чий це будинок? Чия ніч не впускає сюди світло? Скажи, хто володар цього будинку? Він не мій. Я мріяла про інший, солодший, яскравіший з видом на озера, які розсікаються в забарвлених човнах; на поля, як руки, відкриті для мене. Цей будинок чужий. Його тіні брешуть. Скажи, поясни мені, чому його замок підходить до мого ключа?».

Епіграф до роману викликає у читача відчуття занепокоєння. Оповідач не розуміє, в чийому будинку знаходиться, і не усвідомлює, як він туди потрапив. Він опинився в чужорідному середовищі, де йому незатишно, і звідки хочеться піти. Втім, зазначення того факту, що замок будинку підходить до ключа, свідчить про те, що він опинився там не раптово, а вже бував там раніше. З іншого боку, наратор зазначає: замок від чужого будинку підходить до його ключа, а не навпаки. Отже, це говорить про те, що він потрапив туди не з власної волі, будинок, ніби, змусив його опинитися в ньому. Примітним є протиставлення «ніч – світло» у другому запитальному реченні, які традиційно символізують зло й добро відповідно. Навіть граматично речення вказує на переважаючу силу зла (ночі) над добром (світлом): ніч – підмет, який є головним членом речення, а світло – додаток, другорядний член речення, який підпорядковується підмету. Світло не має змоги прорватися в будинок і прояснити атмосферу у ньому. Панування у будинку темноти, зла – це метафоричний опис кризової ситуації, в якій опинився оповідач. Гра слів в епіграфі влучно підкреслює стан замкнутого середовища, який спричинив занепокоєння наратора і, відповідно, читача. Усі вище зазначені ознаки не тільки розмежовують поняття «будинок» і «дім», які здаються близькими, а вказують на те, що вони суперечать одне одному, адже згадуваний будинок не є домом для наратора.

У романі «Дім» авторка зображує блукання протагоністів Френка та Ісідри (Сі) Мані у пошуках притулку, де вони могли б оселитися і влаштувати своє життя. Вкотре письменниця використовує іронію у власних назвах, надавши героям прізвище Мані, що в перекладі з англійської означає «гроші». Іронія полягає в тому, що в їхній сім'ї достатку не було ніколи. Френк і Сі – обездолені брат і сестра з містечка Лотус штату Джорджія. Дослідниця Мануела Лопез Рамірез аргументовано порівнює їх з однойменними персонажами казки братів Грімм «Ганзел і Грета», які так само здійснили повернення додому шляхом до самоідентифікації [7, 145]. Тоні Моррісон зображує у романі «Дім» суспільство 1950-х років та екстремальну бідність у ньому. При цьому вона фокусує увагу на ключових подіях з життя кожного героя як «джерела емоційного удару» [10]. Кожний з них, зрештою, стає на свій незворотний шлях, який вже не в силах привести до щасливого майбутнього через їхню психологічну ізоляцію. У війні Френк бачив можливість вирватися з безперспективного Лотуса. З Корей він мав повернутись вільним, звільненням від суспільних обмежень. Він прагнув, щоб суспільство змінило до нього відношення, подивилось на нього іншими очима. Але повернувшись, Френк усвідомив, що нічого не змінилося в Америці, окрім нього самого. Навіть через рік перебування в Америці він не може наважитись на поїздку до своєї малої батьківщини Джорджії, де все ще жила його молодша сестра Сі. Сміливості йому додає лист від

Сари, економки лікаря Скотта, який спонукав його жити заради спасіння сестри. Френк отримав листа під час перебування у психіатричній лікарні, де лікувався від наслідків постраваматичного шоку. В ньому Сара висловила глибоке занепокоєння Ісідрою та прохання поспішити їй на допомогу. Подорож Френка проходить не тільки територією Америки з Півночі на Південь, але й через усі його спогади. Тиша, яка супроводжувала більшу частину шляху Френка, відображала стан його психіки: непевність не тільки від фізичної слабкості, але й з огляду на відсутність думок з приводу майбутнього. Зрештою, Френк виносить Сі з будинку лікаря і вони разом прямують до того дому, який обоє так ненавиділи. У рідному містечку дівчині надають медичну допомогу і повертають їй здоров'я. Тоні Моррісон підкреслює цілющі властивості батьківщини, де відбувається фізичне й духовне одужання протагоністів. Вони демонструють властиву героям Тоні Моррісон здатність до відродження після низки плачевних подій, які випадають на їхню долю. Завдяки властивостям пам'яті та здатності до «перезапам'ятовування», що дозволяють реконструювати минуле, афро-американцям вдається лікувати та зміцнювати власну особистість та общину [8, 77].

Тоні Моррісон використовує жанр роману-розповіді як засіб проведення паралелі з довоєнним періодом та створення відповідного контексту життєвих подій головних героїв у романах [3, 328]. Центральною темою згаданого твору є пошук такого місця, яке могло б стати домом для ветерана війни зі зміненою свідомістю. У романі дім – не земля, не батьківщина, а фізичний простір, пов'язаний зі спогадами з минулого; це не те місце, де рідні возз'єднуються, а те, звідки вони нероздільно спостерігають за навколишнім світом.

Висновки. Як показав аналіз, концепцію образу дому Тоні Моррісон розглядає крізь призму історії. Для сучасних афро-американців дислокацією дому є Америка, зокрібно, Південь. Проте характеристики дому далеко не завжди передбачають мир і затишок. Там панують страждання через насилля та соціальну нерівність. Здебільшого, пошук дому для героїв тотожний пошуку власної ідентичності [2, 159]. У внутрішньому світі героїв Тоні Моррісон ведеться постійна боротьба щодо подолання внутрішніх колізій, які вирують на межі намагання вільно існувати у світі та вирватися з-під влади власних демонів. Звертаючись у своїх романах до історії афро-американців, Тоні Моррісон увиразнює питання соціальних, політичних та особистих ілюзій представників поліетнічного та полікультурного американського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения / Андрей Борисович Есин. – М. : Флинта, Наука, 2000. – 248 с.
2. Beaulieu E. A. The Toni Morrison Encyclopedia / Elizabeth A. Beaulieu. – London : Greenwood Press, 2003. – 429 p.
3. Jesser N. Violence, Home, and Community in Toni Morrison's 'Beloved' / Nancy Jesser // African American Review. – New York : Indiana University Press, 1999. – V. 33. – N. 2. – P. 325–345.
4. Łobodziec A. Toni Morrison's Discredited Magic – Magical Realism in *Beloved* Revisited / Agnieszka Łobodziec // Brno Studies in English. – Brno : Faculty of Arts, Masaryk University, 2012. – V. 38. – N. 1. – P. 103–121.
5. Morrison T. *Beloved* / Toni Morrison. – New York : Penguin, 1987. – 324 p.
6. Piotrowska J. The Formation of Personal and Communal Identity in Toni Morrison's *Beloved* / Jagoda Piotrowska. – Poznań : Wyższa Szkoła Języków Obcych w Poznaniu, 2005. – 38 p.
7. Ramirez M. L. «Hansel and Gretel» in Toni Morrison's *Home* / Manuela López Ramírez // 49th Parallel. – United Kingdom – China – Malaysia : University of Birmingham – The University of Nottingham, 2014. – V. 34. – P. 143–168.

Угалай Д., Зимомря І. Роль образу «лім» у художній концепції...

8. Rhodes J. P. Toni Morrison's *Beloved*: Ironies of a «Sweet Home» Utopia in a Distopin Slave Society / Jewell Parker Rhodes // *Utopian Studies*. – Pennsylvania : Penn State University Press, 1990. – V. 1. – N. 1. – P. 77–92.
9. Valkeakari T. After Eden: Constructs of Home, House and Racial Difference in Toni Morrison's *A Mercy* / Tuire Valkeakari // *Living Language. Living Memory : Essays on the Works of Toni Morrison* ; [ed. by Kerstin W. Shands, Giulia Grillo Mikrut]. – Sweden : Elanders, 2014. – P. 107–126.
10. VanDerWerff T. Toni Morrison: Home / Todd VanDerWerff // *A. V. Club Book Review*. – Chicago : The Onion, 2012 (May 28). – <http://www.avclub.com/review/toni-morrison-emhomeem-75712>.
11. Weinstock J. A. Ten Minutes for Seven Letters: Reading *Beloved's* Epitaph / Jeffrey Andrew Weinstock // *Bloom's Modern Critical Interpretations. Toni Morrison's Beloved* ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 73–91.

REFERENCES

1. Jesin A. B. Principy i prijemy analiza literaturnoho proizvedenija / Andrirej Borisovich Jesin. – M. : Flinta, Nauka, 2000. – 248 s.
2. Beaulieu E. A. The Toni Morrison Encyclopedia / Elizabeth A. Beaulieu. – London : Greenwood Press, 2003. – 429 p.
3. Jesser N. Violence, Home, and Community in Toni Morrison's 'Beloved' / Nancy Jesser // *African American Review*. – New York : Indiana University Press, 1999. – V. 33. – N. 2. – P. 325–345.
4. Łobodziec A. Toni Morrison's Discredited Magic – Magical Realism in *Beloved* Revisited / Agnieszka Łobodziec // *Brno Studies in English*. – Brno : Faculty of Arts, Masaryk University, 2012. – V. 38. – N. 1. – P. 103–121.
5. Morrison T. *Beloved* / Toni Morrison. – New York : Penguin, 1987. – 324 p.
6. Piotrowska J. The Formation of Personal and Communal Identity in Toni Morrison's *Beloved* / Jagoda Piotrowska. – Poznań : Wyższa Szkoła Języków Obcych w Poznaniu, 2005. – 38 p.
7. Ramirez M. L. «Hansel and Gretel» in Toni Morrison's *Home* / Manuela López Ramírez // *49th Parallel*. – United Kingdom – China – Malaysia : University of Birmingham – The University of Nottingham, 2014. – V. 34. – P. 143–168.
8. Rhodes J. P. Toni Morrison's *Beloved*: Ironies of a «Sweet Home» Utopia in a Distopin Slave Society / Jewell Parker Rhodes // *Utopian Studies*. – Pennsylvania : Penn State University Press, 1990. – V. 1. – N. 1. – P. 77–92.
9. Valkeakari T. After Eden: Constructs of Home, House and Racial Difference in Toni Morrison's *A Mercy* / Tuire Valkeakari // *Living Language. Living Memory : Essays on the Works of Toni Morrison* ; [ed. by Kerstin W. Shands, Giulia Grillo Mikrut]. – Sweden : Elanders, 2014. – P. 107–126.
10. VanDerWerff T. Toni Morrison: Home / Todd VanDerWerff // *A. V. Club Book Review*. – Chicago : The Onion, 2012 (May 28). – <http://www.avclub.com/review/toni-morrison-emhomeem-75712>.
11. Weinstock J. A. Ten Minutes for Seven Letters: Reading *Beloved's* Epitaph / Jeffrey Andrew Weinstock // *Bloom's Modern Critical Interpretations. Toni Morrison's Beloved* ; [ed. by Harold Bloom]. – New York : Infobase Publishing, 2009. – P. 73–91.

Статтю подано до редколегії 18.09.2015 р.